

A photograph of a lush green field with several cows. In the foreground, a black and white cow is drinking from a small stream. Other cows, including brown and white ones, are grazing nearby. In the background, there are trees and a farm building under a clear blue sky.

Drentse aanpak Landbouw Perspectief

Een aanzet tot een nieuwe insteek voor gebiedsgericht beleid
met focus op perspectief voor de land- en tuinbouw in Drenthe.

Drentse aanpak Landbouw Perspectief

Een aanzet tot een nieuwe insteek voor gebiedsgericht beleid
met focus op perspectief voor de land- en tuinbouw in Drenthe.

VERENIGING
DRENTSE BOERMARKEN

Landbouwstructuur; ruimtelijk; sectoren; krachtige ketens

In 2024 is het NPLG en daarmee ook het DPLG naar de prullenbak verwezen maar zijn er ook in Drenthe nog steeds wettelijke doelen op het terrein van natuur, water, klimaat en stikstof die in de komende decennia dichterbij gebracht moeten worden. Tegelijkertijd ligt onder druk van regelgeving, het ontbreken van juridische zekerheid en restrictief beleid, de ontwikkeling van de agrarische sector stil. Dit geldt voor alle agrarische sectoren in Drenthe; of je nu melkveehouder, akkerbouwer of pluimveehouder bent. Sterker nog; onder druk van alles (en rijksregelingen voor stoppers) zijn er ook in Drenthe veel agrarische ondernemers die de bedrijfsvoering staken of overstappen op een andere vorm van landbouw. Zowel de stilstand onder de blijvers als de sociaal economische impact van de stoppers zorgt ervoor dat niet alleen de ontwikkeling in de sector wordt gefrustreerd, ook komen hiermee de eerder genoemde maatschappelijk doelen niet dichterbij.

Tegelijkertijd stelt de georganiseerde landbouw in Drenthe vast dat de top down georiënteerde gebiedsgerichte aanpak, die de provincie de laatste decennia heeft gehanteerd voor het invullen van de NNN en de KRW, niet meer werkt. De frustratie in het veld over hoe onder regie van de provincie er vooral aandacht is voor ecologie en veel minder voor de (sociale) economie, neemt toe. Landbouwstructuur beleid ontbreekt. Afwegingen met lokaal draagvlak ontbreken. Gewogen samenhangende keuzes zijn nodig. Ruimtelijke vertaling maakt het pijnlijk zichtbaar. Natuur is de nieuwe mono-functie. Natuur rukt op en trekt nieuwe harde grenzen.

Het adagium “alleen ga je sneller, maar samen kom je verder” geldt ook hier. In de ogen van de georganiseerde agrarische sector is er dan ook reden om de aanpak te kantelen. Van “top down” naar “van onderop”. Beleid maken en uitvoeren op basis van onomstotelijke feiten is urgent. Daarnaast is duidelijk dat het halen van doelen volledig afhankelijk is van de mate waarin agrarische ondernemers de mogelijkheid hebben om mee te bewegen in wat de maatschappij vraagt. Die mogelijkheden worden bepaald door de financiële gezondheid (verdienvermogen, mogelijkheden om te ontwikkelen) van een agrarisch bedrijf, een valide juridische basis (vergunningen) en zeker ook de beschikbaarheid van landbouwgrond. In relatie tot dit laatste moet duidelijk zijn dat het omzetten van landbouwgrond naar een andere functie er toe leidt dat het kunnen meebewegen van agrarische ondernemers, bijvoorbeeld op het vlak van extensivering, onmogelijk wordt gemaakt.

Vanuit het voorgaande is er derhalve een aantal piketpalen;

1. Het Rijk en de Provincie staan aan de lat om er voor te zorgen dat de juridische basis onder elk agrarisch bedrijf dat buiten eigen schuld zonder een vergunning zit, wordt hersteld. Zo mogelijk voordat de gebiedsprocessen een aanvang vinden.
2. Uitgangspunt is dat landbouwgrond, landbouwgrond blijft. Dit betekent dat gekeken zal moeten worden naar mogelijkheden om binnen de blijvende agrarische bestemming te werken aan het dichterbij brengen van doelen.
3. Het faciliteren van “de blijvers” (innovatie en landbouwstructuurversterking) en in het bijzonder de jonge ondernemers is een prioritair doel van het gebiedsproces.
4. Nieuw beleid en keuzes mogen niet leiden tot probleem vergroting. Eerder hadden wij in Drenthe de afspraak “robuuste natuur en robuuste landbouw”. Toename van hectares natuur én meer versnippering geeft meer externe beperkingen en doet eerdere afspraak geweld aan.
5. Systeemverandering is nodig om te komen tot een vernieuwd leefbaar Drents platteland.
6. Het moet volstrekt helder zijn dat bij het centraal stellen van doelen alle partijen die in hun doen en laten van invloed zijn op dat doel, een evenredige bijdrage leveren als het gaat om oplossingen. Dus de landbouw staat nooit als enige partij aan de lat om een bijdrage te leveren.

Twée sporen aanpak

Om economisch duurzame ontwikkeling van de sector te faciliteren zien wij op Drents niveau 2 sporen. Te weten het provincie brede spoor en het gebiedsgerichte spoor. Het moge duidelijk zijn dat beide sporen elkaar op gebiedsniveau overlappen.

Het provincie brede spoor

Voor wij ingaan op de voorgestane aanpak, is het wellicht goed op de term provincie breed te nuanceren. Het idee is dat er voor de provincie als geheel, maar wellicht ook voor een sector of een specifiek substantieel deel van de provincie een aanpak met betrekking tot de maatschappelijke opgaven wordt uitgerold. Meer praktisch; binnen deze aanpak zou je je kunnen richten op de veenkoloniale delen van Drenthe of bijvoorbeeld op de melkveehouderijsector.

Basis leggen

Wat ons betreft begint elke aanpak met de vraag wat de sector zou willen c.q. wat de sector nodig is om perspectief te genereren. Het heeft nadrukkelijk meerwaarde om voorafgaand aan het formuleren van plannen, een beeld te krijgen van de situatie op de betrokken agrarische bedrijven. Meer in het bijzonder zicht op de plannen en ambities van ondernemers maar ook de dingen waar ze nu mee vastlopen, geeft waardevolle informatie. Met andere woorden; begin met een verkenning die bloot legt hoe de sector haar toekomst ziet. Nu hebben wij in Drenthe lopende initiatieven om te komen tot een landbouwvisie. Hier wordt aan gewerkt in Zuidwest Drenthe, Noord Drenthe en in de gemeenten Midden Drenthe, Coevorden en Emmen. In de Veenkoloniën is hiervoor een basis gelegd met een gebiedsplan.

Zo'n aanpak levert belangrijke informatie op over hoe boeren en tuinders naar hun eigen toekomst kijken en welke knelpunten ze ervaren in het ontwikkelen van hun bedrijf. Allemaal inzichten die het mogelijk maken om vraag gestuurd te acteren. Onderstaand een groslijst van zaken die in Drenthe en breder in verschillende landbouwgebieden in Noord Nederland van agrarische ondernemers zijn opgehaald;

- Juridische positie
- Stoppen
- Omschakelen / diversificatie
- Landbouwstructuurverbetering (locatie bedrijf, verkaveling, ontsluiting)
- Bedrijfsverplaatsing
- Agrarisch natuurbeheer
- Gezonde teelt
- Grondmobiliteit
- Optimalisatie waterhuishouding (te droog, te nat)
- Optimalisatie bodem (opbrengend vermogen, weerbaarheid)
- Klimaatweerbaarheid
- Samenwerking tussen bedrijven (zowel binnen als buiten sector) en met TBO's
- Duurzame energieproductie / vergisting / renure
- Benutting / verwaarding eigen mest
- Pacht
- Verwerken groene reststromen door de landbouw
- Extensiveren
- Inspelen op marktsegmenten (vb melkstromen)
- Organisatie van natuurbeheer door de sector zelf (natuurcollectief)

Doelen in plaats van maatregelen

Uiteindelijk wil je zowel op provinciaal als gebiedsniveau de ambities van agrarische ondernemers zwaluwstaarten met de maatschappelijke (wettelijke) doelen die in Drenthe nagestreefd zouden moeten worden. Hierbij gaat het om wettelijke opgaven die zijn blijven gelden toen het NPLG naar de prullenbak is verwezen. Te denken valt aan stikstof, klimaat, NNN, KRW, en de 30 % kwaliteitsopgave in relatie tot VHR doelstellingen. Vanuit de wetenschap dat NNN en KRW opgaven nu al concreet zijn en 2027 voor beide thema's een belangrijk jaar is, is focus hierop verdedigbaar. De maatregelen vanuit het 8e nitraatactieprogramma zoals de 1 op 3 rustgewassen en de aanwijzing van de NV-gebieden hebben ook impact. Verder zien wij specifiek in Drenthe frustratie van de sector die in zogenoemde grondwaterbeschermingsgebieden haar brood moet verdienen.

In dit stadium spreken wij alleen over doelen en nadrukkelijk niet over maatregelen. Het is van belang dat bij de vertaling van de (vaak generieke) doelen naar het niveau van het gebied waar de aanpak zich op richt, nadrukkelijk gekeken wordt naar mate waarin er nog sprake is van een "doelgat" dat door de autonome ontwikkeling niet gedicht wordt. Beschikbaarheid van financiële middelen, de mate waarin een doel (of een maatregel) leidt tot ruimtebeslag op landbouwgrond, maar ook de impact op de blijvende landbouw alsmede draagvlak, zijn aansluitend factoren die bij het nastreven van doelen (in combinatie met het genereren van perspectief voor de sector) een rol gaan spelen.

Naast genoemde opgaven zijn ook landbouwstructuurverbetering en bijvoorbeeld hoe om te gaan met vrijkomende agrarische bedrijfsgebouwen en de effecten van de stoppersregelingen, doelen die voor de aanpak (zowel provinciaal als gebiedsgericht) prioritair zijn.

Van doel naar maatregel

Het is voorwaardelijk dat maatregelen in samenspraak met agrarische ondernemers uitgewerkt gaan worden. Daarbij ligt de sleutel voor succes bij die aanpak die er voor zorgt dat zowel invulling wordt gegeven aan de ambities van de agrarische ondernemers, als het dichterbij brengen van maatschappelijke doelen. Daarenboven is van belang dat er consensus is over de noodzaak, het effect (geborgde bijdrage aan het doel) en de haalbaarheid van de beoogde maatregelen. Dit vraagt er om dat binnen het proces om de slag van doelen naar maatregelen sprake is van transparantie en een open discussie waarin sector en overheid gelijkwaardige partners zijn.

Het is van belang te noemen dat het zetten van stappen rond het thema stikstof op dit moment uiterst lastig is. Allereerst is hierbij relevant dat je voor geen enkele verandering (ook als deze positief is) een natuurtoestemming krijgt. Daarenboven geldt dat indien je emissie reduceert dit moeilijk te borgen is omdat er permanent discussie is over de mate waarin emissie door techniek of een managementmaatregel wordt beperkt. En last but not least denk je als ondernemer wel drie keer na over een stap naar voren als het risico boven de markt hangt dat je door een beperking van jouw emissies de bestaande milieugebruiksruimte verspeelt. Naast het stikstofdossier wordt ook het thema gewasbescherming steeds belangrijker en vormt het een groeiende uitdaging voor agrarisch ondernemers. De maatschappelijke druk op het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen neemt toe.

Het heeft nadrukkelijk meerwaarde als boeren iets te kiezen hebben als het gaat om maatregelen. Dit nodigt uit om te kiezen voor een maatregel die past bij het gebied, het bedrijf, de ondernemer of de bedrijfsvoering. Nog sterker is het, wanneer de maatregelen vanuit de agrarische sector zelf komen. Hierbij realiseren we ons dat we ons in de aanpak moeten richten op zowel de voorlopers, het peloton als de achterblijvers.

In de provincie brede context zijn er ondertussen voorbeelden van hoe je vanuit de sector een aanbod kunt formuleren dat zich richt op maatregelen die een verdienmodel en een bijdrage leveren aan aan het dichterbij brengen van maatschappelijke doelen.

Een voorbeeld hiervan is de “gebiedsofferte” die in enkele agrarische collectieven in Noord Nederland is opgepakt. Een verdere uitwerking van een dergelijke offerte, met diensten die boeren kunnen leveren heeft plaatsgevonden in (ANLB-) Collectief Groningen West.

De gebiedsofferte; een aanbod vanuit boerenkracht - BoerenNatuur Groningen West

Een sprekend voorbeeld van hoe doelen op regioniveau dichterbij gebracht kunnen worden. Binnen de voorwaarden zoals die eerder in deze notitie zijn genoemd.

Een ander voorbeeld, wat dichterbij huis, is de aanpak die “Innovatie Veenkoloniën” voor staat en middels een gebiedsplan, genaamd: “Een haalbare kaart”. Het plan is opgesteld en wordt momenteel vertaald naar een gebiedsprogramma.

Afgezien van de hiervoor genoemde voorbeelden is strikt genomen ook de KPI- aanpak (duurzaam boeren Drenthe) zoals die in Drenthe reeds eerder is bedacht en steeds verder wordt uitgerold voor zowel de melkveehouderij als akkerbouw, op onderdelen ook dienstig aan maatschappelijke doelen zoals die in de context van deze notitie gelden. Dit project is een uitgesproken voorbeeld van hoe het aan agrariërs wordt overgelaten welke maatregelen in zijn / haar situatie helpen om het goede te doen.

Gebiedsgerichte aanpak

Voor de meer algemene doelen die je op de provincie kunt projecteren is de provincie brede aanpak wat ons betreft het aangewezen instrument. Voordeel van die aanvliegroute is dat je de “last” die een doel met zich meebrengt, kunt verdelen over de provincie en over veel participanten. Voordeel van een dergelijke aanpak is ook dat je kennis, kunde, ondersteuning, financiële faciliteiten en regelingen voor een grotere doelgroep efficiënt kunt ontwikkelen en inzetten.

Naast die provinciebrede aanpak kan er aanleiding zijn om op gebiedsniveau een project op gang te brengen. Het ligt voor de hand dat deze gebiedsgerichte aanpak, vooral wordt geëntameerd in gebieden waar, in potentie, ruimte vragende maatschappelijke doelen samen komen met een ambitieuze groep agrarische ondernemers.

Nog meer dan in de provinciebrede aanpak zal je hier een volgorde der dingen moeten hanteren die de aanpak succesvol kan laten zijn. Dus beginnen met ophalen van wat de boeren willen (landbouwvisie o.b.v. keukentafelgesprekken). NB: voor die gebieden waar, met een hoger abstractieniveau reeds een landbouwvisie gemaakt is, kan een verdieping voor het betreffende projectgebied nodig zijn.

Daarna een gesprek voeren over de vertaling van maatschappelijke en wettelijke doelen naar dit specifieke gebied en daar consensus over bepalen. Vervolgens kijk je of met wat je weet, de puzzel voor het gebied kunt leggen en wat er voor nodig is (geld, instrumenten, regelruimte) om het project te doen slagen. Uiteindelijk is onderlinge verbondenheid / eigenaarschap met opgaven cruciaal. En als het gaat om programmeren van middelen; zullen meerjarig, consistent, voorspelbaar en betrouwbaar, sleuteltermen zijn.

Van onderop/ passende schaal

De aanpak zoals wij ons die op gebiedsniveau voorstellen, heeft als belangrijk kenmerk dat het initiatief, maar ook de regie van het proces ligt bij de agrarische ondernemers in het betrokken gebied. Hun belang staat hierbij centraal. Het gebiedsproject Veenhuizen is een goed voorbeeld van hoe je zo'n project zou kunnen aanvliegen. Een ander aansprekend voorbeeld zou De Baarlingerpolder in Overijssel kunnen zijn.

Het is van de samenstelling en structuur van het gebied afhankelijk hoe groot het werkgebied van een initiatief moet zijn. Om het werkbaar en overzienbaar te houden kan het werkgebied snel te groot zijn. Een maximum van 2000 ha en 25 in het gebied gevestigde agrarische bedrijven zou een richtlijn kunnen zijn. (Die getallen zijn nog onderwerp van discussie!)

Voorstellen voor pilot gebieden

Wij stellen voor om te starten met drie pilots, die naast het gebiedsproces van Veenhuizen en het uitvoeringsprogramma voor de Veenkoloniën opgestart kunnen worden:

- Grondwaterbeschermingsgebied Valtherbos//Noordbargeresch
- Drentsche Aa, rond Amen/Grolloo
- Zuidwest Drenthe, omgeving Wapse

Overige zaken

Perspectief voor landbouw

In de discussie over NPLG en DPLG is perspectief voor landbouw nooit als doel uitgewerkt. Helemaal toen het beoogde landbouwakkoord niet kwam, verdween onder de boeren het vertrouwen op een goede afloop. Met de doorstart die wij nu voor ogen hebben, zouden we graag zien dat zich voor Drenthe op twee niveaus een kanteling voor zou doen.

1. Ontwikkeling (en dus geen transitie) van het Drentse landelijk gebied met economisch duurzaam perspectief voor agrariërs (en in het bijzonder de blijvers) als prioritair doel
2. En een cultuuromslag in de wijze waarop het uitrollen van beleid wordt georganiseerd. Dus van top down naar van onder op.

Wat je zou willen is dat je binnen de aanpak die we voorstaan, de blijvers zodanig perspectief / houvast kunt geven dat ze langere termijn plannen voor hun bedrijf kunnen maken. Niet alleen op provinciaal en gebiedsniveau, maar zeker ook op bedrijfsniveau moet er sprake zijn van duurzaam verdienvermogen. Let wel dit heeft ook een link met de juridische positie en de mogelijkheden om financiers te laten meewerken. De basis voor een duurzaam verdienvermogen ligt bij het inkomen dat gegenereerd wordt met efficiënte primaire productie. De boer/ tuinder verdient zijn/haar geld met aardappels, vlees, bomen of melk. Indien het mogelijk is om die financiële basis voor het inkomen groter te laten worden door mee te bewegen op wat markt, maar in deze casus vooral wat de maatschappij van hen vragen, heb je goud in handen.

Naast inkomen zijn het nemen van risico's en van financiële hobbels (investeringen) punten van aandacht. Het is dan ook wezenlijk dat in dit van onderop proces de instrumentenkoffer gevuld wordt met zaken die bijdragen aan het overwinnen van die hobbels. Een praktisch voorbeeld hierbij is extensivering door middel van het in gebruik nemen van meer grond. Extensivering is vanwege de investering een aanslag op het inkomen en zal zonder hulp niet gaan plaatsvinden.

Vanwege het adagium dat landbouwgrond, landbouwgrond moet blijven, zullen veel oplossingen voor het vraagstuk van behalen van doelen samenhangen met het realiseren van maatregelen op grond die landbouwkundig gebruik kent en zal houden. Voorbeelden van wat er op dat vlak mogelijk is zijn ondertussen elders volop ontwikkeld. Denk hierbij bijvoorbeeld aan ANLB, of de pakketten uit de eerder genoemde gebiedsofferte van BoerenNatuur Groningen West en het gebiedsplan voor de Veenkoloniën. Verder kan het Deltaplan Agrarisch waterbeheer inspiratie opleveren en zijn er legio projecten in relatie tot de bodem die een voedingsbodem kunnen vormen voor een aanpak waar het halen van maatschappelijke doelen kan worden gecombineerd met meerwaarde voor de agrarische productie.

Instrumentenkoffer

Om “beweging” van agrarische ondernemers te faciliteren, moeten deze ondernemers bijgestaan worden. Niet alleen voor wat betreft het ordentelijke proces dat nodig is om op provinciaal niveau of in een gebied aan de gang te gaan, maar ook met gereedschap / middelen. Die instrumentenkoffer moet gevuld worden met “gereedschap” dat gebruikt kan worden om doelen (zowel de maatschappelijke als de doelen van landbouwers) dichterbij te brengen.

Dat gereedschap kan verschillende gedaanten hebben, zoals in de onderstaande (niet limitatieve lijst) is beschreven:

1. Financiële faciliteiten
2. Groene, blauwe, of ander kleurige diensten
3. Stikstofbank op gebiedsniveau
4. Grondbank
5. Kavelruilinstrumentarium
6. Kennis / advies faciliteiten
7. Beleidsmatige faciliteiten
8. Experimenteerruimte
9. Verplaatsingsregeling
10. Omschakelingsondersteuning
11. Keteninnovatie
12. Ruimtelijke experimenteer ruimte

Organisatie

Met Veenhuizen in het achterhoofd is duidelijk dat de van onderop aanpak succesvol kan zijn. Vanuit het perspectief van doelen centraal stellen en ruimte aan de ondernemer laten over hoe hij/zij doelen haalt, zijn gebiedsoffertes van Collectieven, het gebiedsplan voor de Veenkoloniën, de aanpak rond Duurzaam Boeren Drenthe en de aanpak rond duurzaam boeren Drenthe goede voorbeelden. In onze overtuiging moet het mogelijk zijn om op zowel provinciaal als gebiedsniveau meer van dit soort initiatieven op gang te krijgen. Drentse (ook) lokaal georganiseerde agrarische belangenorganisaties (zoals de boermarkten, landbouwverenigingen, AND, LTO Noord en DAJK en de samenwerking binnen Innovatie Veenkoloniën) zouden in staat moeten zijn dergelijke projecten aan te moedigen.

De globale voorwaarden zijn hiervoor benoemd en zullen in de uitwerking van een aanpak verder gespecificeerd kunnen worden.

Vervolg

1. De partijen achter dit initiatief, stellen zich tot doel om allereerst af te tasten of er partners in het krachtenveld zijn die ook bij dit initiatief willen aansluiten.
2. In gesprek met de provincie zal gekeken moeten worden of de geesten in dit huis rijp zijn om eens te verkennen of dit een alternatieve en meer succesvolle aanpak van de problematiek kan zijn. En eerst in de vorm van pilots gestalte kan krijgen.

Zowel in termen van “hoe kom tot zo’n aanpak” als “hoe kom men tot maatregelen” kunnen wij lering trekken uit goede voorbeelden.

t: 088 888 66 66
e: info@ltonoord.nl
w: ltonoord.nl

Achter
de boer
en tuinder.
Voor ons
allemaal.